

Сінченко Є.І. - канд. філол. наук, доцент
кафедри іноземних мов
Волинського національного університету
імені Лесі Українки

Способи забезпечення адекватності перекладу фразеологічних одиниць

*Роботу виконано на кафедрі іноземних мов
факультету міжнародних відносин
Волинського національного університету
імені Лесі Українки*

Розглядається проблема досягнення адекватності перекладу фразеологічних одиниць. Акцентується увага на необхідності збереження при цьому асоціативного компонента задля забезпечення функціональності фразеологізму. Залучення якомога більшого спектру мов до вивчення питання сприятиме встановленню загальної теорії перекладу, виробленню загальних та окремих положень практики перекладу.

Ключові слова: сталі словосполучення, фразеологізми, прислів'я, адекватність перекладу, асоціативний компонент, абсолютний та відносний еквівалент, калькування, описовий метод, транскрибування, функціональність.

Sinchenko Y.I. The Ways of Providing the Adequacy of Phraseological Units'

Translation.

The problem of achieving the adequacy of phraseological units' translation is considered. Special attention is paid to the necessity of saving the associative component for providing phraseological functionality.

Drawing a wider spectrum of languages for studying the problem will assist the setting up the general theory of translation, elaboration of general theory of translation and some special points of translation practice.

Key words: set word combinations, phraseological units, proverbs, adequacy of translation, associative component, absolute and relative equivalent, loan translation, descriptive translation, functionality.

Серед численних складних проблем, що цікавлять сучасне мовознавство, важливе місце займає дослідження способів та засобів забезпечення міжмовної комунікації: обміну інформацією між мовцем до адресантом з метою максимального отримання передбачуваного ефекту (фізичного чи психологічного) [1, 41]. Це в однаковій мірі стосується як загальних принципів теорії перекладу, так і окремих його положень, практики перекладу у тому числі. Вивчення походження, природи, структури сталих словосполучень, у тому числі

фразеологізмів, приказок та прислів'їв, складають особливо важливу проблему, оскільки останні, за загальним переконанням, найважче піддаються перекладу. У шкалі неперекладності вони поступаються місцем хіба що каламбурам (грі слів) та поезії. Остання представляє собою цілісну складну взаємозалежну структуру, в основі якої лежить певний образ.

Семантика фразеологічних одиниць – групи слів, не є механічною сумою значень кожного окремого їх компоненту. Вони містять додаткову інформацію, пов'язану із певними асоціаціями у свідомості мовця. Адекватність їх перекладу передбачає відтворення саме асоціативного компонента фразеологічних одиниць задля забезпечення їх функціональності, виконання відповідної, визначеної, прагматичної функції у мові перекладу. Не стільки передача денотативної інформації, скільки збереження образу та стилю має при цьому бути головною умовою досягнення еквівалентності перекладу.

Метою нашого дослідження є, таким чином, аналіз природи фразеологічних одиниць французької мови, їх компонентний аналіз, встановлення відповідників в українській мові та, при необхідності, компаративний аналіз останніх з еквівалентами у інших мовах. Подібні дослідження недостатньо проводяться на матеріалі французької та української мов, як це відбувається, наприклад, на матеріалі мови англійської та російської [3; 5]. Включення у дослідження такого типу лексичних одиниць на матеріалі якомога більшого і різноманітнішого спектра мов могло би представити більш загальну та універсальну картину способів та засобів встановлення еквівалентності між ними, збагатило б загальну теорію перекладу, зробивши її більш системною та впорядкованою, адже спосіб передачі метафоричних значень через усталені словосполучення – явище притаманне усім мовам, та мало б важливе значення для практики перекладу з французької мови на українську та навпаки.

Аналіз структури та образності фразеологічних одиниць дозволяє виділити у обох мовах конструкції, що володіють ідентичною структурою та аналогічними асоціативними характеристиками. Як правило, вони містять лексичні одиниці, що

належать до однієї частини мови, володіють однаковими морфологічними характеристиками, представлені близькими, а іноді й однаковими граматичними конструкціями. Їх прийнято називати інтернаціональними фразеологізмами. При їх перекладі з однієї мови на іншу забезпечується найвищий ступінь еквівалентності, як, наприклад, у англійському *to give the green light*, французькому *donner le feu vert*, іспанському *dar el fuego verde* та українському *дати зелене світло (свободу дії)*.

Цілком зрозуміло, що французька та українська мови структурно значно різняться між собою, оскільки перша відноситься до мов аналітичного типу, а друга – синтетичного. Проте ця чисто формальна різниця не є суттєвою і не суперечить тезі про існування максимальної еквівалентності фразеологізмів першої групи у обох названих мовах. Так, абсолютно тотожними виступають з точки зору змісту, образу, стилю та граматичної структури французьке *Mieux vaut tard que jamais* та іспанське *Más vale tarde que nunca*. І відрізняються лише формально-структурно французьке *tourner le dos* – та українське - *повернутися спиною*; *gagner sa vie* та *заробляти собі на життя*.

Існування інтернаціональних фразеологічних одиниць пояснюється спільністю способу мислення, схожістю окремих моментів суспільного життя, трудової діяльності людей, що розмовляють різними мовами, їх економічного, культурного, наукового життя тощо [4].

До цієї ж групи слід віднести також біблеїзми, наприклад: *Gagner le pain à la sueur de son front* – *Заробляти на хліб у поті лиця свого*; *Que jette la pierre qui n'a rêché* - *Нехай кине камінь той, хто не грішний*, та фразеологізми, що беруть своє коріння у міфології, наприклад: *Tête de Méduse* – *Голова Медузи (потвора)*; *Talon d'Achille* – *Ахіллесова п'ята (слабке місце)*.

Не можна не вказати у контексті вказаної проблеми на той факт, що українська фразеологія, як і фразеологія багатьох інших мов світу, збагатилася значною кількістю сталих висловів, джерелом походження яких стала французька література. Максимально повні еквіваленти в українській мові знайшли *Синя*

борода (фр. *la Barbe bleue* Перро), *втрачені ілюзії* (фр. *les illusions perdues* О. де Бальзака), *дама з камеліями* (фр. *la dame aux camélias* А. Дюма), *дама півсвіту* (фр. *la femme du demi-monde* Дюма-сина), *місце під сонцем* (фр. *la place sous le soleil* Ляскаля), *медовий місяць* (фр. *la lune de miel* Вольтера), прислів'я *сміється той, хто сміється останній* (фр. *rira bien qui rira le dernier* Ж.Б.Флоріана) тощо [1].

Багато фразеологізмів та сталих виразів відкрив для себе світ, завдяки відомим французькими історичним особистостям. Більшість з них перекладаються шляхом калькування. Серед них сказане Людовіком XIV на засіданні парламенту *держава – це я*; *акуратність (точність) – ввічливість королів* належить Людовіку XIII; викарбуване на гарматах за наказом французького кардинала Рішельє *Ultima ratio regum – останній довід королів*; про *державу у державі* говорив письменник А. д'Обін'є в епоху релігійних воєн, а популярний сьогодні вираз *золота молодь* з'явився у 1794 році, так тоді називали паризьку контрреволюційну молодь. *Усе втрачено, окрім честі* - єдину фразу написав у листі до матері переможений військами Карла V французький король Франциск I; автором вислову *гвардія помирає, але не здається* є генерал наполеонівської армії Камбронн, який висловив його у 1815 році у відповідь на пропозицію англійців здатися у полон [1].

Зазначимо також той цікавий, на наш погляд, факт, що цілий ряд французьких виразів запозичені та функціонують в українській мові у французькому звучанні (транскрипції). Найбільш поширені з них: *карт бланш* (фр. *carte blanche*), *се ля ві* (фр. *c'est la vie*), *шерше ля фам* (фр. *cherchez la femme*), *ком іль фо* (фр. *comme il faut*), *ренде-ву* (фр. *rendez-vous*), *мове тон* (фр. *mauvais ton*), *бон тон* (фр. *bon ton*), *жур фікс* (фр. *jour fixe*).

Другу велику групу складають конструкції, що містять лексичні компоненти які відрізняються від українських за своїм денотативним значенням, проте співпадають за значенням асоціативним, а отже виконують аналогічну комунікативно-прагматичну функцію. Наприклад: *à chaque oiseau son nid est beau* (дослівно з французької: кожному птахові своє гніздо найкраще) та українське:

кожен кулик своє болото хвалить; *de tal palo tal astilla* (дослівно з іспанської: яке дерево, такий сучок) та українське: *яблуко від яблуні недалеко падає*; *a caballo regalado no se le mira el colmillo* (дослівно з іспанської: дарованому коню ікла не дивляться) та українське *дарованому коню в зуби не заглядають*. У приведених парах фразеологізмів лексичні одиниці співвідносяться між собою як гіпероніми та гіпоніми: *птах* – *кулик*, *дерево* – *яблуня*, *зуб* – *клик*. *A bon chat – bon rat* (дослівно з французької : хорошому коту – хороший пацюк) та українське: *великому кораблю – велике плавання*, відрізняються між собою з точки зору предметності – істотності: *кіт* – *корабель*. В усіх приведених прикладах один і той же переносний зміст створений за допомогою іншого образу, а отже вони тотожні, еквівалентні [6; 5].

Третю групу складають фразеологізми, що містять яскраво виражений національний, етнічний, географічний, історичний тощо компонент. Нехтувати останнім не варто, оскільки втрата його при перекладі зробить останній біднішим, неповним, а отже нееквівалентним. Його прагматична функція не буде, таким чином, реалізована. Такого роду фразеологізми слід перекладати шляхом калькування, або дескриптивно (поясненням, перифразою). Наприклад, вкрай невпевнену людину французи називають *Буридановим ослом*. Цим виразом ми зобов'язані французькому філософу схоласту Жану Буридану, котрий у якості доводу відсутності свободи волевиявлення привів приклад про осла, що стояв на однаковій відстані від двох однакових стогів сіна, та був готовий вмерти з голоду, бо вагався, котру з них вибрати. Хоча походження таких фразеологічних одиниць зазвичай може бути виявлено шляхом спеціальних досліджень, бо вони, як правило, мало відомі реципієнту і їх переносне значення не виводиться із самого образу, перекладач повинен забезпечити зрозумілість цього образу, скориставшись названим способом перекладу.

Шляхом калькування, або дескриптивно перекладаються і фразеологізми, що не мають відповідників у інших мовах, є суто національними, наприклад: *el sabio no dice lo que sabe, y el necio no sabe lo que dice* – *вчений не каже того що знає, а*

дурний не знає, того що каже; la vejes comienza cuando el recuerdo es más fuerte que la esperanza – старість починається тоді, коли спогади стають сильнішими за бажання. При цьому, зазначимо, що еквівалент-переклад повинен, і це є обов'язковою умовою, відтворювати переносне значення, передавати те ж саме емоційне відношення: позитивне, нейтральне або ж негативне і мати ті ж самі стилістичні характеристики. У випадку необхідності переносне, метафоричне значення може бути передано за допомогою іншого образу.

Таким чином, як свідчать результати проведеного дослідження, фразеологізми, сталі словосполучення представляють собою складні комунікативно-інформаційні комплекси, що містять предметно-логічний та коннотативний елемент. Центральне місце при їх перекладі займає відтворення значення образного компоненту. Саме при цій умові може бути збережена функціонально-прагматична роль фразеологізму. Залучення якомога більшого спектру мов до дослідження проблеми сприятиме встановленню універсальної теорії перекладу, розробці загальних та окремих положень практики перекладу. Особливу увагу, при цьому, слід приділяти вивченню способів перекладу безеквівалентних фразеологізмів – фразеологізмам з національним забарвленням (реаліям) та індивідуальним фразеологізмам.

Література

1. Акунин Н.С., Акунина М.Г. Крылатые слова. – М.: Худ. л-ра, 1988. – 56 с.
2. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). – М.: Высш. Шк., 1990. – 253 с.
3. Паршин А. Теория и практика перевода//http://teneta.rinet.ru/rus/pe/parshi-and_teoria-I-praktika-perevoda.htm/ – 121 с.
4. Язковедение. Особенности перевода фразеологизмов. <http://www.5ka.ru/105/1815/1.html>
5. Dictionnaire phraséologique franco-ukrainien./ Vengrenovska G.F., Vengrenivska M.A. – Kiev: Radianska chkola, 1987. – 37 p.

6. Tcherednychenko O., Koval Y. Théorie et pratique de la traduction. – К.: Либідь, 1995. – 314 с.